

I. — INTRODUCCIÓ

Com en altres viles i pobles de les nostres contrades, sovint trobareu escrit que La Selva del Camp és una població d'origen islàmic. Només cal llegir una mica la bibliografia històrica selvatana per a poder registrar suposades «proves» d'aquesta indemostrada hipòtesi, com la llegendària «batalla» que hom diu que van lliurar cristians i musulmans en un coll situat entre La Selva i Albiol (l'anomenat Coll de la Batalla) o l'existència, dins el nucli de la nostra vila, de dos topònims d'etimologia aràbiga: la *Ràpita* —nom d'un raval del qual desconeixem la cronologia— i *Almudaina* —en els documents «almudayna», nom d'un edifici que donà origen al carrer de Sensmudanya— (IGLÉSIES, 1956). A més, hom ha pretès —sense arguments sòlids també— que l'ermita de sant Perc del Puig fou bastida damunt les restes de ruïnes musulmanes (IGLÉSIES/SANTASUSAGNA, 1929), tot i que aquestes, per les mateixes raons, ho estiguéssin sobre les romanalles d'una «quinta» romana (GRAS, 1907).

L'únic document presentat com a demostració de la presència d'un nucli sarraí en el lloc on seria bastida La Selva cristiana, el d'un escrit redactat per uns selvatans l'any 1374 (!) per tal d'allegar un privilegi antic en front el cobrament d'uns drets per part de l'arquebisbe Clasquerí, diu veritablement poca cosa: «(...) fou concedit a dits homens, ó als seus predecessors, per remuneració dels treballs, danys, de la efusió ó derramament de la sang per dits homes derramada y dels fets en la conquesta de la terra feta als sarrahins, y per aqueixa efusió de sang, del sufriment dels treballs meresqueren obteni(r) y'ls fou concedit y donat lo terme del lloch de la Selva ab poder de poblarse allí de nou (...)» (PIÉ, 1899). Com podem veure, si llegim atentament el document transcrit, el que es diu és que com a compensació o pagament pels serveis d'armes durant la lluita contra els musulmans (recordem els darrers reductes de Siurana i d'Escornalbou després de la conquesta de Tortosa i Lleida), se'ls hi dóna per a repoblar el terme del lloc de La

Selva; allò que no diu és que conquerissin ells l'indret concret de La Selva, que foragitessin els seus habitants sarraïns i que, en ús del dret de conquesta, ocupessin les cases existents (seguint amb aquesta peregrina interpretació, reaprofitarien els habitatges de la *Ràpita* esmentada més amunt —cal pensar que aquest topònim és bastant freqüent a la Catalunya Nova (raval a Aleixar; antic despoblat al terme d'Albiol; poble de l'Alt Penedès; vell terme i castell del sud del delta de l'Ebre; poble de la Noguera) i conegut també a Mallorca (caseria del terme de Campos)— i el casalot, enderrocat el segle XVI, d'*Almudaina* —nom que ens recorda molt el d'*almodí*, o sigui un «establiment medieval per a dipòsit i compra-venda de blat i altres cereals» i que ens fa sospitar si aquest edifici no era altra cosa que una mena de pallol medieval—).

Ens sembla, doncs, que tan arriscada hipòtesi ha de cercar dades més valuoses perquè la puguem prendre en consideració: sobretot proves arqueològiques. I ja sabem que a les nostres contrades no tenim, científicament parlant, cap prova específica d'un poblament *estable* en època àrab-musulmana (MASSÓ, 1986).

Tampoc, és clar, hi ha la intenció de pretendre un origen romà de La Selva, tot i que s'ha escrit també bastant sobre la relació del jaciment del Vilar amb la fundació de la vila durant la repoblació cristiana. Queda fora de tot dubte raonable que La Selva fou creada i bastida pels nouvinguts catalans en el segle XII. Aquests avantpassats nostres no feren altra cosa que estria⁷ un lloc que, per les seves condicions geogràfiques (hidrogràfiques, topogràfiques i edafològiques especialment) els garantís una residència estable. Això mateix, fins i tot per les mateixes característiques de comunicació de l'indret, havia pesat força, segles abans, perquè els colonitzadors romans elegissin, prop del lloc on seria més endavant bastida la vila medieval, entre d'altres zones, la situació afortunada del Vilar (proper a una font abundosa). És probable, nogensmenys, que els repobladors del segle XII aprofitessin, com a materials de construcció, els enderrocs de la villa romana propera.

II. — LA TOPONÍMIA ARQUEOLÒGICA

II. — 1. *Els topònims del terme de La Selva*

El dia 10 de març de 1957, el Casal Selvatà i l'ADESEL organitzaren una conferència, a càrrec de Josep Iglésies, sobre la «Importància dels noms de lloc de La Selva i comarca». Sembla que hi havia la intenció de que l'acte portés a la recollida exhaustiva dels topònims del terme selvatà, reprenent la tasca que la mateixa ADESEL —o sigui Eufemià Fort, responsable del butlletí de la mateixa— havia iniciada «de temps» (ADESEL, 1957).

A tal efecte, hom proposà «una mena de concurs sollicitant de tots els selvatans de bona voluntat que facin llistes de noms de lloc...», crida que donà, veritablement, un resultat poc reeixit: la publicació de tres col·laboracions d'Eduard Llevat (LLEVAT, 1958-1960) i un breu article d'Albert Bové (BOVÉ, 1959), a part d'algunes aportacions —volgudament deslligades del «concurs», potser per allò que no dir que era un auto-concurs— a càrrec d'Eufemià Fort (FORT, 1957, entre d'altres). Tot i l'interès d'aquests treballs dels autors suara citats, es pot dir sense embuts que la qüestió —com tantes altres coses en aquells temps difícils— restà totalment oblidada. Tanmateix, cal pensar que fou aleshores quan es començaren a publicar els primers reculls toponímics de la Catalunya meridional —a més del de La Riba (IGLÉSIES, 1953), una mica anterior, aquell mateix any és editat el de Reus (AMIGÓ, 1957)— i hagués estat, doncs, la vila de La Selva una de les capdavanteres en la recuperació del nostre patrimoni onomàstic.

Així, doncs, malgrat que la nostra comarca sigui la més i/o millor estudiada toponímicament de Catalunya, encara tenim pendants, hores d'ara, algunes de les assignatures més importants: Cambrils, Mont-roig o... La Selva. Esperem que el nou nat Centre d'Estudis hi posarà l'empenta i la dedicació que hi són necessàries; una bona eina per a començar és, per citar-ne

una de ben recent, la publicació dels topònims extrets dels Annals de Pié, a càrrec de Felip Brunet i Joaquim M. Masdéu (Pié, 1984, índexs onomàstic i toponímic).

En altre lloc hem ja parlat de la importància de poder disposar de catàlegs o de reculls complets dels noms de lloc d'un terme municipal del qual vuguem estudiar la seva vessant arqueològica, i que certs topònims són, certament, força significatius en aquest sentit. Precisament a La Selva posseïm dos noms de lloc prou interessants: el dels dos Vilars i el de les Parets-delgades. Diem-ne quatre paraules.

II. — 2. *Els dos Vilars*

Primer de tot, detinguem-nos en el *Vilar*. Aquest topònim gairebé sempre assenyalava l'existència, en un lloc determinat, de visibles restes arqueològiques. Manta vegades, aquestes romanalles corresponen a una villa romana, tot i que el topònim pot referir-se també a un establiment d'època protohistòrica o medieval (Massó, 1984, 1985).

Com hem dit, en el terme de La Selva hi ha dos indrets amb aquest topònim, fet no gens estrany —a Reus, per exemple, en tenim documentats tres—; un és prop de la Font de l'Abelló, a la cruïlla dels camins de Reus i de Constantí, prop del casc urbà selvatà i l'altre és a l'antic terme de la Quadra del Paborde. Ambdós tenen un mateix origen. Etimològicament semblen derivar del mot *villa*, equivalent a villa, casa de camp o masia. Nogensmenys, *el Vilar* es pot identificar també amb caseriu o poblet (sinònims de vilar) i aleshores caldria cercar la seva etimologia en el baix llatí *villarius* —d'on vindrien, per altra banda, els mots castellans *villar* i *villorrio*—. Cal no confondre, però, els significats de «villa» i de «vila», mot aquest segon que sovint hem vist erròniament aplicat a un establiment camperol romà.

Creiem que *el Vilar* seria aplicat, especialment a les nostres contrades, a un indret concret en el qual el repoblador medieval observava fàcilment tota una sèrie d'indícis i senyals que evidenciaven palesament la presència d'un antic hàbitat humà, d'època per a ell indeterminada però lògicament anterior. Així, per a un pagès del segle XII, eren restes d'un *vilar* —d'un poble com diríem avui encara— tots aquells elements vists pertanyents a estructures arquitectòniques (com ara murs, paviments, maons, teules), a enterraments (generalment d'inhumació, amb sepulcres diversos i l'escampall d'ossos que hi seguia), o, senzillament, els nombrosos fragments de ceràmiques fines o grolleres (plats, gerres i tot tipus de vaixel·la), de vidres, d'objectes de metall, monedes, etc. —és a dir, de tot allò que actual-

ment considerem la documentació arqueològica d'un jaciment antic—, els quals apareixien en el curs dels seus treballs agrícoles. Donada la seva migrada perspectiva històrica i el seu nivell cultural, anomenaven simplement *el Vilar* aquell lloc —amb complements identificatius si n'hi havia més d'un— i això era més que suficient. I, per als moderns investigadors, força útil.

II. — 3. *Les Parets-delgades*

Quant a *les Parets-delgades*, hem de començar per la qüestió de la grafia que considerem apropiada o correcta. La Gran Enciclopèdia Catalana prefereix «Paretdegada», però, atenint-nos a la documentació escrita conservada, sabem que el topònim ha de ser en plural. Mossèn Pié empra sempre la grafia «Parets delgades», és a dir, sense guionet i amb el segon mot en minúscula (PIÉ, 1896). Felip Brunet i Joaquim M. Masdeu han adoptat la forma «Parets Delgades» (PIÉ, 1984) i nosaltres, per enredar una mica més la troca, ens estिमem més escriure «Parets-delgades».

Aquestes «parets delgades» les trobem ben documentades històricament. Sense insistir-hi massa, recordarem que en nombrosos documents medievals —per exemple en la carta de repoblació o de repoblament de 1165— veiem registrades aquestes *parietes graciles* —en altres manuscrits podem llegir, també, *parietibus delgatis*, *parietum delgatorum*, *parietes delicatas*, *parietum delicatorum* i, pròpiament (ja que el topònim és català en origen i les formes llatines esmentades no són altra cosa que traduccions més o menys literals), *parets delgades*—.

Quant al perquè del topònim, lluny queden interpretacions tan peregrines com les recollides per alguns autors vuitcentistes (TODÀ, 1886) que pretenien fer-lo derivar d'un ermità anomenat «Pere Algada», opinió que fou rebutjada ja per mossèn Pié en la monografia que dedicà al santuari (PIÉ, 1896); altres autors, molt més recents, que mantenen la grafia errònia de *Paret d'Algada* (IGLÉSIES/SANTASUSAGNA, 1929-1930, SANTASUSAGNA, 1936), probablement creient que el topònim era un castellanisme, donàven peu a especulacions etimològiques que cauen per la seva pròpia inconsistència, tinguin o no tinguin base científica (FORT, 1947, SÁNCHEZ-REAL, 1949).

Pié mateix (1896) i, més endavant, altres historiadors selvatans (FORT, X. 1960 i 1963, «MIQUEL». 1960) faran esment d'alguns paral·lels o noms de lloc homònims —altres Parets-delgades d'arreu de Catalunya—, seguint les notícies de Josep Mas (MAS, c. 1919) o bé cercant més testimonis escorcollant nova documentació. Pié, per exemple, recull la notícia facilitada per «un sacerdot de Barcelona, quien lo había leído en uno de los

libros antiguos del archivo de la corona de Aragón» —informador que creiem fou mossèn Josep Mas i Domènech, estudiós que aleshores preparava les seves conegudes «Notes històriques del Bisbat de Barcelona»— segons la qual «también en la provincia de Barcelona había en la Edad Media un lugar que se llamaba *Parets delgades*».

Pié, però, intenta explicar l'existència del topònim com a testimoni històric d'una divisió de termes, assimilant les *parets delgades* a una mena de mollons termenals, concretament de les baronies de Montoliu, del Carxol i de la Font de l'Astor, «cuyos términos lindaban en aquel punto con el de la Selva; y a fin de evitar contiendas, se levantaron las mencionadas paredes [romanales de les quals Pié observà transversals al camí de Vila-llonga] para marcar el límite de los términos que convergían allí, constituyendo así dichas paredes una división de éstos»; per aquesta raó, Pié situa la construcció d'aitals parets «no más allá de la última y definitiva expulsión de los moros del campo de Tarragona», suposant una cronologia, doncs, no anterior al segle XII, època de la possessió dels llocs esmentats pels repobladors cristians. Tot i això, com veurem més endavant, creu possible la presència en el mateix lloc d'un establiment romà (PIÉ, 1896).

L'etimologia de Parets-delgades és clara. Tan *delicatus* com *gracilis* són mots llatins gairebé sinònims i volen dir el mateix —per això, precisament, són utilitzats en els documents oficials redactats en llatí— que la segona part del topònim català, o sigui *delgat* (= *delgades*), la qual no ens ha d'enganyar per la seva similitud amb el mot castellà, *delgado* (= *delgadas*), ja que —tot i ésser d'utilització restringida en el català estàndard— és encara emprat com a adjectiu corrent a Menorca i no amaga la seva nissaga plenament catalana. Avui, probablement, diríem *Parets-primas* o, fins i tot, *Parets-belles* o *Parets-boniques* i ens referiríem, igualment, a estructures arquitectòniques visibles —d'època romana—, als murs d'una villa com la que hi ha estat localitzada —murs o parets decorats amb estucs pintats. Moreu-Rey, per exemple, indica que «Paret Delgada probablement l'fa referència al antics edificis derruïts» (MOREU-REY, 1982).

Ben a prop del santuari selvatà hi ha un altre Parets-delgades especialment significatiu, localitzable dins d'un vell terme arqueològicament força important: el de Centelles —notícia publicada per «F. A. Miquel», és a dir Eufemià Fort («MIQUEL», 1960)—. Ens trobem davant, doncs, d'uns indrets batejats ja fa vuit-cents anys amb noms tan identificadors com els dos *Vilars* i el de les *Parets-delgades*, topònims paragonables amb

d'altres arqueològicament tan significatius com, per exemple, els dels *Antigons* o el de *la Buada* —també històricament ben contrastats—.

III. — ELS JACIMENTS ARQUEOLÒGICS

III. — 1. *El Vilar de la Font de l'Abelló*

En primer lloc, hem de confessar que no sabem quina és la grafia correcta del topònim corresponent a aquesta deu o font: si com l'hem escrit fins ara —*de l'Abelló*— o bé sense la *ela* —*de l'Abelló*—. També hom podria proposar les formes *d'en Abelló* o *d'en Abelló*; caldrà, de totes maneres, esperar a que sigui portat a terme el desitjat recull de noms de llocs selvatans.

Aquesta «aigua de l'Abelló» i la situació excellent de l'indret a la vora d'una cruïlla importants de camins —el de Reus i el que, per Constantí, porta a Tarragona— i entre dues corrents fluvials —el barranc de la Bassa i el de Cassans—, degueren condicionar de forma fonamental la vida de la vila romana que allí fou bastida. La *mina del Vilar*, com és també coneguda, ha servit l'apreciat líquid fins i tot a la mateixa vila de La Selva. Recordem, per exemple, l'ordre donada per la *Junta del Morbo* el maig de 1651 perquè hom portés als malalts vilatans «l'aygua de l'albelló» (PIÉ, 1984). Un altre document, resumit per Pié d'una manera no massa entenedora, ens parla d'un plet originat en el segle XVI entre la Universitat —o corporació municipal de La Selva— i la senyora d'El Morell «sobre l'aygua del Abelló del mas de la vila, com en deyan allavores y abans lo mas de Aymerich»; sense conèixer l'original, ens atrevim a suposar que el document ha de referir-se al *mas del vilar*, tenint en compte que aleshores la transcripció fonètica «vilà» (= *vilar*) s'escrivia sense accent ortogràfic —tot i això, ens resulta estranya l'afirmació de Pié de que aquest mas era el mateix que havia estat el Mas d'Eimeric de Prats, ja que en altra lloc del llibre ens diu el mateix autor que aquest Mas de Prats era «entre la Montoliva. Morell y'l terme de la Selva», sector força allunyat d'aquest *Vilar*.

Quant a les troballes arqueològiques, Pié localitza en aquest

jaciment romà una munió d'objectes de terrissa, de pedra (especialment de soldó, és a dir, elements arquitectònics), diverses monedes (segons diu, d'emissions dels emperadors Claudi I i Trajà), uns interessants indicis d'habitacions residencials (restes de paviments, de canonades de plom, etc.) i fins i tot alguns enterraments d'inhumació (probablement d'època baix-imperial, amb sepulcres de tègules o d'àmfores reaprofitades). D'una certa consideració són els fragments, apareguts a mitjan segle XIX —quan era propietari de les terres el militar retirat Pau Puig—, corresponents a diferents peces de marbre, entre les quals hi havia «algunes petites estàtues (...) i (...) un busto amb son casco romà», escultures que sembla que foren malmeses o es dispersaren —Pié només les pot citar gràcies a les notícies que li donà el rector Rafel Gallissà (PIÉ, 1899)—. Anys després, l'erudit Albertini se'n farà ressò a les planes de l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans (ALBERTINI, 1913). Avui es poden donar per perdudes.

Altres autors posteriors seguiran, durant molts anys i gairebé al peu de la lletra, el resum que d'aquestes troballes féu l'historiador tarragoní Emili Morera: «en lo paviment de la vila y en sos volants han aparegut despulls d'obres romanes» (MORERA, 1910). Tindrem que esperar fins a les darreries del decenni dels anys quaranta perquè puguem enregistrar noves troballes arqueològiques. L'any 1949, Eugeni Rodon lliurà al Museu de Reus (aleshores municipal) el fragment d'una escultura de marbre que corresponia a la part superior del tronc —amb el cap i els braços mutilats— d'una bella figura que representava un faune —tot i que L. Vilaseca la publicà com si fós un Bacchus— amb el pit nu parcialment cobert amb una pell de cabra o de boc; a més, la notícia esmentava també un fragment de relleu de marbre que sembla representar una llàntia d'oli (?), el qual formava ja part del Museu i tenia la mateixa procedència (VILASECA, 1954).

Més endavant, l'any 1961, el Museu s'enriquix amb una altra peça escultòrica procedent d'aquest *Vilar*, concretament un bust femení, molt erosionat, que seria classificat com d'època augustia (és a dir, del canvi d'Era), el qual havia estat cedit per Josep Simó i Bofarull (VILASECA, 1961, VILASECA/VILASECA, 1963). Aquesta peça la podeu veure en la fotografia que acompanyem, inèdita

III. — 2. *El Vilar de la Quadra del Paborde*

El vell terme de la Quadra del Paborde fou venut, juntament amb altres propietats reials, per Joan I a l'arquebisbe Vallterra l'any 1391. Poca cosa sabem més d'aquesta partida selvatana,

gairebé només la seva situació geogràfica aproximada i que hi havia un lloc anomenat *el Vilar* (PIÉ, 1899). És de nou mossèn Pié qui ens informa que «a distància de dos kilòmetres del Vilar [és a dir, del de la Font de l'Albelló] al E. de la vila, pera hont passa lo camí de mas den Bertran, hi havia, també, un lloch que en la Edad-Mitjana se nomenava lo vilar y la quadra vella del Peborde, ahont hi ha un resto de paviment de mosaich identich al del altre Vilar»; tot seguit, Pié notifica que «no fa pas gayres anys que, cavant prop d'allí, s'hi trovaren restos de rechs de pedres picades ab grossos bolçons [motllures?], axis com també una àmfora romana, la qual tenen ara al Museu de Vich. Aqueix lloch deuria ser probablement una posta romana» (PIÉ, 1899).

És a dir, en poques línies ens assabenta de la presència, en aquest altre *Vilar*, de restes arqueològiques pertanyents a estructures d'habitatge i de conducció d'aigua (aqüeductes o clavagueres?), ens comenta (lamentant-se'n?) que una àmfora allí trobada viatjà de La Selva fins el museu vigatà (inaugurat l'any 1891) i que creu que les romanalles existents podrien correspondre a una mena de *mansio* (=posta, alberg) romana, com si el camí del Mas d'en Bertran tingués un origen antic —dins la xarxa de vies secundàries de la zona—. En altra lloc, Pié havia ja esmentat unes possibles sepultures romanes de tègules «del camino del manso de Bertrán, donde aún se descubren restos de pavimento romano» (PIÉ, 1896).

A l'actual partida del Mas d'en Bertran, situada més o menys en el sector que havia ocupat l'antic terme de la Quadra Vella del Paborde, Ramon Capdevila —col·laborador que ha estat de Salvador Vilaseca— ens informà, ja fa alguns anys, de la troballa en superfície de nombrosos fragments de ceràmica romana, prop d'una granja i no gaire lluny de la carretera de Reus a Montblanc i del tall de la riera de La Selva. Aquest jaciment, si no és el mateix, ha d'estar relacionat amb el suara citat *Vilar* descrit per Pié.

III. — 3. *La villa de Parets-delgades*

El jaciment arqueològic gaudeix d'una situació geogràfica excel·lent, amb un indret ben comunicat —especialment mitjançant la riera, tot i que el camí vers La Selva és prou antic; el camí de Vilallonga, de creació més recent (entorn l'any 1616), no fa altra cosa, també, que resseguir la fluvial— i de terres suficientment fèrtils i amb no gaires problemes per al subministrament de l'aigua— pensem que la riera esmentada, antigament més cabalosa sens dubte, i el pou que hi ha al pati del santuari (lògicament depenent de la riera immediata) fa palesa aquesta riquesa aquífera—.

El juliol de 1894, mossèn Pié descobrí, entre les romanalles d'unes parets que afloraven en el camí de Vilallonga, un fragment de terrissa que creiem identificar com una vora o aleta d'una tègula romana: «un fracmento de barro cocido con su cornisa», el qual suposà que pertanyia a un enterrament fet amb teules «de la misma forma que los del Vilar y del camino del manso de Bertrán». Pel que fa a les esmentades parets travesseres en el camí, Pié les descriu com «unas paredes construidas hacia la margen del torrente ó riera, como se la llama ahora, de cuyas paredes se conservan aún algunos fundamentos; pero que las avenidas se han llevado algunos trozos en pocos años, y acabarán por no dejar rastro de ellas, si pronto no se construye allí un dique» (Pié, 1896). El camí de Vilallonga travessava aquestes parets transversalment —ara estaran, si es conserven, sota la carretera— i, probablement, havien estat molt malmeses durant els treballs d'obertura i d'adobament de l'accés a la veïna població de l'actual Tarragonès; obres que, com hem dit més amunt, foren començades a principis del segle XVII (FORT, 1961).

Pié, per altra banda, ja hem vist que —portat per la seva creença de que el topònim *Parets-delgades* feia referència a una mena de mollons o fites termenals— datà aquestes parets o fonaments en època alto-medieval, amb un *postquam* situat en els moments immediatament posteriors a la repoblació del segle XII. Tot i això, la troballa del fragment de tègula i l'existència «en el antiguo manso de Girona, situado á unos 30 metros del Santuario» d'un «resto de pavimento idéntico á los del Vilar y manso de Betrán» féren sospitar a Pié l'existència d'un establiment romà en el lloc ocupat pel santuari: «¿Habría sido habitado este lugar de *Parets delgades* en la época romana?» (Pié, 1896).

Tindrem que esperar fins l'any 1935 per enregistrar noves dades sobre el jaciment arqueològic. En primer lloc, tenim una referència d'Eufemià Fort qui, en un treball presentat a un premi històric —la convocatòria del «Miret i Sans» corresponent al curs 1935-1936—, deia que «a prop de l'ermita de la Mare de Déu de Paret Delgada hem vist algun test i altres manifestacions romanes. Segurament que si s'hi feia un escorcoll ben fet les sorpreses confirmarien les nostres suposicions de troballes interessants» (FORT, 1936, publicat en 1947). Gairebé fresca la tinta amb la qual s'escrivien aquestes paraules, es produïren les excavacions desitjades per Fort. De les circumstàncies i del desenvolupament de les mateixes, per necessitats d'espai, en farem un breu resum tot seguit.

A finals de 1934, la Comissió Provincial de Monuments —aleshores presidida per Eduard Toda— atengué la petició que li feren els senyors Monravà i Guitert perquè evités l'enruna-

ment de les cobertes del santuari de Parets-delgades, acordant una subvenció econòmica igual a la quantitat que hom pogués recollir entre els veïns de La Selva i altres donants. Quan s'aconseguien uns fons mínims s'iniciaren els treballs de restauració. A les darreries del 1935, Guitert —amb la col·laboració de mossèn Figuerola— decidí encetar un sondeig en el pati del Santuari, exploració que comportà l'aparició «a uns setanta centímetres de profunditat» de «dos interessantíssims mosaics romans», segons podem llegir en les actes de la Comissió. Per dificultats econòmiques, els treballs van ser ajornats per un temps (ACTES, 1934-1936).

La primera notícia del descobriment arqueològic l'hem trobada en la premsa reusenca —que és la que hem fet servir—, concretament en el número del 20 de desembre del diari «Avui» (AVUI, 1935). Ben aviat, també, fou publicada una breu nota —acompanyada d'un parell de fotografies—, sense signatura, en el «Butlletí Arqueològic» de la Reial Societat Arqueològica —gairebé el portaveu de la Comissió de Monuments— (B.A., 1935). Un ràpid repàs a les planes del diaris de l'època ens fa avinent com l'interès per les noves troballes anà creixent a mesura que —un cop reempresos els treballs d'exploració— s'anaven fent més descobriments de mosaics. Uns mesos després de coneguda la troballa ja veiem com s'organitzen visites al jaciment, tan d'estudiants de l'Institut de Reus (AULES, 1936 i J.P.M., 1936) com d'entitats excursionistes (B.S.E.C., 1936 i BLASI, 1936).

Tot i la difícil situació política en què es trobava el nostre país aleshores —el famós «bienni negre»—, l'Institut d'Estudis Catalans, en la persona del Dr. Bosch Gimpera, prengué molt d'hora contacte amb el jaciment i els excavadors. Per encàrrec de Bosch, viatjaren a Reus els arqueòlegs Castillo i Coromines i l'arquitecte Gudiol —membres del Museu Arqueològic de Barcelona—, on s'entrevistaren amb Guitert i el director del Museu Municipal reusenc, Salvador Vilaseca. Les gestions que hom féu aleshores acabaren amb la decisió de l'Institut d'Estudis Catalans d'encarregar la direcció de les excavacions al Museu, en la persona del seu director i amb la col·laboració pràctica del conservador del mateix, Pere Rius (Avui, 1936 a, 1936 b).

Guitert, molt correctament, cedí els materials recuperats al Museu de Reus i publicà un informe dels treballs per ell dirigits en el «Butlletí Arqueològic», article que és de referència obligada i que presentà per primera vegada fotografies d'altres quatre mosaics posats al descobert fins aleshores. Segons la seva numeració, només restaren inèdits els números III —encara cobert— i els núms. V i VI, aquests darrers considerats «poc importants fins ara»; quant al núm. X —senyalat en el plànol que acompanya l'informe—, sembla que tampoc estava explo-

rat. A més, Guitert, ens forneix algunes notícies força interessants, com —per exemple— la versió «oficial» de l'origen de les excavacions: «vingué la sorpresa quan, al iniciar-se els treballs d'obertura dels fonaments de la nova casa [dels ermitans], ensopegaren els treballadors amb la planta d'una habitació coberta de mosaic romà...». També tindrem de prendre nota de la relació succinta dels materials que hi foren recuperats, a part dels mateixos mosaics i dels «pocs fragments del brillant estuc» que cobrien les parets de les habitacions: «han aparegut algunes poques monedes dels segles III i IV de nostra era; àmforas i teules en menuts fragments», objectes que Guitert relaciona amb restes d'habitacions i d'enteraments tardo-romans; d'altra banda, Guitert torna a esmentar les romanalles situades vora la riera i que havia ja esmentat Pié: «enderrocs d'un forn i un molí semblen sorgir al marge de la veïna riera» (GUITERT, 1936).

Probablement, el retorn a la Generalitat del president Companys —amb Ventura Gassol com a conseller de Cultura— afavorí la represa de les excavacions —ja dirigides per Vilaseca i Rius— (AVUI, 1936 c); tanmateix, la rebel·lió militar del juliol i l'esclatament de la guerra civil significarien la ruptura del ritme dels treballs i l'abandonament del jaciment arqueològic. Alguns mesos després, ja en ple conflicte bèl·lic, el Museu de Reus traspassà la responsabilitat que li havia estat encomanada per l'Institut d'Estudis Catalans al Comissariat d'Arqueologia de la Generalitat a Tarragona. El Comissariat decidí, tot seguit, ingressar els materials —entre els quals hi havia alguns trossos de mosaic que s'arrencaren per a traslladar-los a Reus— en el Museu Arqueològic de Tarragona, l'any 1937 (VENTURA, 1942).

Després de la guerra, els materials retirats de Reus serien definitivament catalogats en el museu tarragoní: entre la relació dels objectes inventariats per Samuel Ventura —director del Museu Arqueològic des de 1939— hi destacariem els fragments de petites escultures de marbre corresponents a una figuereta d'un Eros muntat en un dau i el d'una bacant (?), probablement pertanyents a una font decorativa del nimfeu de la villa (REGISTRO, c. 1940). Nogensmenys, algunes peces quedarien a Reus —una plaqueta de coure amb decoració en relleu representant dues gorgones, Selene i el seu amant Endymió (GARCÍA Y BELLIDO, 1952; VILASECA/VILASECA, 1963) i la còpia d'una figuereta de terracuita representant una Venus (?), l'original de la qual anà a Tarragona— i, sobretot les monedes, a La Selva —en propietat de Guitert, com un «petit bronze» de l'emperador Gal·liè (MATEU, 1948).

Des de la Comissió de Monuments, reconstituïda, el mateix Guitert i el reusenc Pau Font de Rubinat s'interessaran per l'estat del jaciment (ACTES, 1943 i ss.), bastant malmès després

dels anys (VILASECA, 1953). El 1947, Fort i Cogul publicà un estudi sobre el jaciment i el santuari que posava al dia el de 1896 de Pié; Fort aprofità l'avinentsa i publicà algunes fotografies de l'excavacions de 1935-1936 que havien restat inèdites, imatges que són un material de primera mà per a l'estudi de Parets-delgades (FORT, 1947).

Entorn el 1950, s'inicià a Tarragona una campanya —força ben organitzada— per «recuperar» els mosaics que encara estaven «in situ». Ja el 1949 hi féren una visita alguns membres destacats de la Reial Societat Arqueològica i s'interessà a la Comissió de Monuments, la qual tramità l'autorització de l'arquebisbe i es vengeren alguns dificultats, entre les quals cal assenyalar les protestes de l'alcalde de La Selva, del president del patronat de les obres del santuari i del rector. Finalment, arriba el permís de l'arquebisbe i els mosaics són arrencats, adobats i transportats amb destí al Museu Diocesà de Tarragona; concretament, serien manllevats els mosaics VII, VIII i part del IX (SÁNCHEZ-REAL, 1951 a, 1951 b). En la premsa de l'època, ja quan s'havia portat a terme el trasllat, ha quedat enregistrada una carta de lamentació pels tràmits seguits i en la qual es parla de «la expoliación de que ha sido objeto nuestra villa» (A.P., 1951).

Les parts dels mosaics arrencats, enrotllades, estigueren bastants de temps dipositades en el Palau Arquebisbal, passant definitivament al Museu Diocesà i essent muntats per fi entre 1955 i 1956 (ACTES respectives).

La recerca moderna ha tornat a tractar a bastament, en els darrers anys, la qüestió dels mosaics i de la villa romana que els possia. Abans de la tesi doctoral de Roser Navarro, encara inèdita (NAVARRO, 1979), només podíem anotar petites referències dins d'obres de caire molt general o monogràfic (VENTURA, 1950). Gràcies al treball de la Dra. Navarro —a qui agraïm la seva atenció— sabem que els mosaics tenen una cronologia de mitjan segle IV (de la nostra Era). Altres investigadors que hi han fet esment, per citar-ne els més recents, són el francès Gorges (GORGES, 1979) i la Dra. Fernández Castro (FERNÁNDEZ, 1982). Quant a la bibliografia més nostrada, a part de l'especial edició que féu la revista selvatana «Papers» amb fotografies dels mosaics, ens perdonareu que esmentem les fitxes que hem realitzat per encàrrec dels Serveis del Patrimoni Arquitectònic i d'Arqueologia de la Generalitat —entre 1982 i 1986—.

El jaciment, encara avui, presenta moltes possibilitats per al seu estudi, malgrat totes les circumstàncies per les quals ha passat el santuari —guerra civil, enderrocament d'estructures, reformes—. Encara hi ha d'haver, *in situ*, les restes dels mosaics que no han estat arrencats, concretament els núms. III,

IV, V, VI, X i part del IX, de tots els quals en desconeixem, hores d'ara, l'estat de conservació.

Un patrimoni històric tan valuós ha d'obligar-nos a tenir-ne la cura i l'estimació necessaris per salvaguardar-lo dels perills que l'amenacin, el primer dels quals és el menyspreu dels nostres co-ciutadans. Molt recentment, per exemple, amb el motiu tant respectable de fer una plantada d'arbres, s'han obert alguns clots en el santuari, forats que han comportat —com era d'esperar— l'aparició d'alguns fragments de ceràmica, ràpidament recollits per l'amic Joan M. Vernet. Creiem que l'esplai, les tradicions i la cultura han d'anar de bracet i no cadascuna pel seu costat. Tots en sortirem guanyant.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- ACTES, 1934-1936. — *ACTES de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics*, ms., Arxiu Històric de Tarragona, fulls números 372 i ss.
- ACTES, 1943-1956. — *ACTAS de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos*, ms., Arxiu Històric de Tarragona, fols. 14 i ss.
- ADESEL, 1957. — ADESEL, revista de l'Agrupació de Selvatans de Fora Vila, núm. 27 (maig de 1957), pàgs. 187-90.
- ALBERTINI, 1913. — ALBERTINI, «Sculptures antiques du Conventus Tarraconensis», dins *l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* (1911-12), B. 1913, pàg. 405.
- AMIGÓ, 1957. — AMIGÓ, *Els topònims de la ciutat i del terme de Reus*, Premi «Eduard Brossa» 1955, Reus, 1957.
- A.P., 1951. — A.P., «Mosaicos de Pared Delgada», in «Cartas al Director» del *Diario Español*, Tarragona, núm. 3.979, 30 de juny de 1951, pàg. 3.
- AULES, 1936. — AULES, publicació dels alumnes de l'Institut de Reus, núm. 23, 15 d'abril de 1936, pàg. 12.
- AVUI, 1935. — AVUI, diari de Reus, núm. 253, 20 de desembre de 1935, segona plana.
- AVUI, 1936 a. — AVUI, diari de Reus, núm. 307, 23 de febrer de 1936, quarta plana.
- AVUI, 1936 b. — AVUI, diari de Reus, núm. 333, 25 de març de 1936, quarta planta.
- AVUI, 1936 c. — AVUI, diari de Reus, núm. 327, 19 de març de 1936, quarta planta.
- B.A., 1935. — BUTLLETÍ ARQUEOLÒGIC de Tarragona, èp. III, núm. 4 (octubre-desembre de 1935), pàg. 118, amb dues fotografies dels mosaics I i II.

- B.C.E.C., 1936. — BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, Barcelona, núms. 491 i 492 (abril i maig de 1936), pàgs. 167 a 206.
- BLASI, 1936. — BLASI, «Descobertes romanes al Camp de Tarragona», dins del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 493, Barcelona (juny, 1936), pàgs. 226-229 i làms. XLIII-XLIV.
- BOVÉ, 1959. — BOVÉ, «Breu relació toponímica del terme de La Selva», dins *Adesel*, núm. 36 (març de 1959), pàg. 262.
- FERNÁNDEZ, 1982. — FERNÁNDEZ, *Villas romanas en España*, madrid, 1982, pàg. 285 i figs. 43 i 91 f.
- FORT, 1936. — FORT, E., «Història de la Vila de La Selva del Camp de Tarragona», ms., Premi «Miret i Sans» de 1936 (petit fragment publicat en FORT, 1947, pàg. 54).
- FORT, 1947. — FORT, E., *El santuari de la Mare de Déu de Paret Delgada, a la Selva del Camp de Tarragona. Descripció i Història*, La Selva del Camp 1947, pàssim.
- FORT, 1957. — FORT, E., «El carrer de Castella», dins *Adesel*, núm. 27 (maig de 1957), pàgs. 186-87.
- FORT, 1961. — [FORT, E.], «El camí de Vilallonga», dins «Paret-Delgada», full inclòs en la revista *Adesel*, núm. 53 (novembre de 1961), pàg. 89.
- FORT, X., 1960. — FORT, X., «El nom de Paret Delgada», dins *Adesel*, núm. 41 (febrer de 1960), pàgs. 338-39.
- FORT, X., 1963. — FORT, X., «A propòsit d'un document de Paret Delgada», dins *Adesel*, núm. 68 (novembre de 1963), pàgs. 381-82.
- GARCÍA Y BELLIIDO, 1952. — GARCÍA Y BELLIIDO, «Una placa de bronce repujado de la villa "Pared Delgada"», dins *l'Archivo Español de Arqueología*, núm. XXV (1952), pàgs. 410-12, amb una fotografia de S. Vilaseca.
- GORGES, 1979. — GORGES, *Las Villas Hispano-Romaines*, París, 1979, pàgs. 417-18, T-44.
- GRAS, 1907. — GRAS I ELÍAS, *Historia de los lugares, villas y ciudades de la Provincia de Tarragona*, Barcelona, 1907, pàg. 123.
- GUITER, 1936. — GUITER, «Descobriments romans a Paret Delgada», dins *Butlletí Arqueològic* de Tarragona, època III, núm. 5 (gener-març, 1936), pàgs. 137-141, amb cinc fotografies dels mosaics i una planta amb la seva situació en el santuari.
- IGLÉSIES/SANTASUSAGNA, 1929-1930. — IGLÉSIES/SANTASUSAGNA, *Les muntanyes de Prades, el Montsant i Serra La Llana*, Reus, 1929 (1a ed.) i 1930 (reimpressió), pàg. 60.
- IGLÉSIES, 1953. — IGLÉSIES, *La Riba (Termes municipal i parroquial)*, Barcelona, 1953.

- IGLÉSIES, 1956. — IGLÉSIES, *Perennitat de la Selva del Camp*, La Selva del Camp, 1956, pàssim.
- J. P. M., 1936. — J. P. [LANELLA?], M, «Paret Delgada», dins *Aules*, núm. 23 (15 d'abril de 1936), pàg. 5.
- LLEVAT, 1958-1960. — LLEVAT, «Toponímia de La Selva», «Més sobre toponímia de La Selva» i «Camins», dins *Adesel*, núms. 31, 35 i 45 (març i desembre de 1958 i octubre de 1960), pàgs. 221-22, 247-48 i 385-86.
- MAS, c. 1919. — MAS, *Notes Històriques del Bisbat de Barcelona*, volum XI (circa 1919), Barcelona (no consultat directament).
- MASSÓ, 1984. — MASSÓ, «Toponímia i Arqueologia», dins el *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, núm. XVII, Barcelona (setembre de 1984), pàgs. 52-55.
- MASSÓ, 1984. — MASSÓ, «Toponímia i Arqueologia», dins la revista *Cultura de Valls*, núm. 433 (març de 1985), pàgs. 21-22.
- MASSÓ, 1986. — MASSÓ, «La influència romana al Baix Camp», dins *L'Alcivar: 8è Centenari (1184-1984). Recull d'activitats*, Alcivar, 1986 (resum d'una conferència de 1984), pàgs. 83-92.
- MATEU, 1948. — MATEU I LLOPIS, «Hallazgos monetarios (V)», dins la revista *Ampurias*, núms. IX-X (1947-48), pàg. 79, troballa 282.
- «MIQUEL», 1960. — «MIQUEL», pseudònim d'E. Fort, «Un altre topònim "Parets Delgades" al Camp de Tarragona», dins el full «Paret-Delgada» inclòs en *Adesel*, núm. 42 (abril de 1960), pàg. 354.
- MORERA, 1910. — MORERA, *Província de Tarragona*, volum IV de la «Geografia General de Catalunya» dirigida per Carreras i Candi, Barcelona, s.d. (1910).
- MOREU-REY, 1982. — MOREU-REY, *Els nostres noms de lloc*, Barcelona, 1982, pàg. 136.
- NAVARRO, 1979. — NAVARRO, *Los mosaicos romanos de Tarragona*, tesi de doctorat inèdita, 4 volums mecanoscrits; biblioteca del Departament de Prehistòria i Història de la Universitat de Barcelona i del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Esp. vol. III, folis 376-81.
- PIÉ, 1896. — PIÉ, *Relación Histórica del Santuario de Paret Delgada, situado en el término de la Villa de la Selva, en el Campo de Tarragona. Su Origen y Antigüedad...*, Tarragona, 1896, pàgs. 7-16.
- PIÉ, 1899. — PIÉ, «Anals inèdits de la Vila de la Selva del Camp de Tarragona», dins la *Revista de la Asociación Artística-Arqueológica Barcelonesa*, núm. 13 (maig-juny de 1899), esp. pàgs. 167-70.
- PIÉ, 1984. — PIÉ, *Annals inèdits de la vila de La Selva del Camp de Tarragona*, reed. facsimilar a càrrec de Felip Brunet i Joaquim M. Masdóu, Tarragona, 1984.

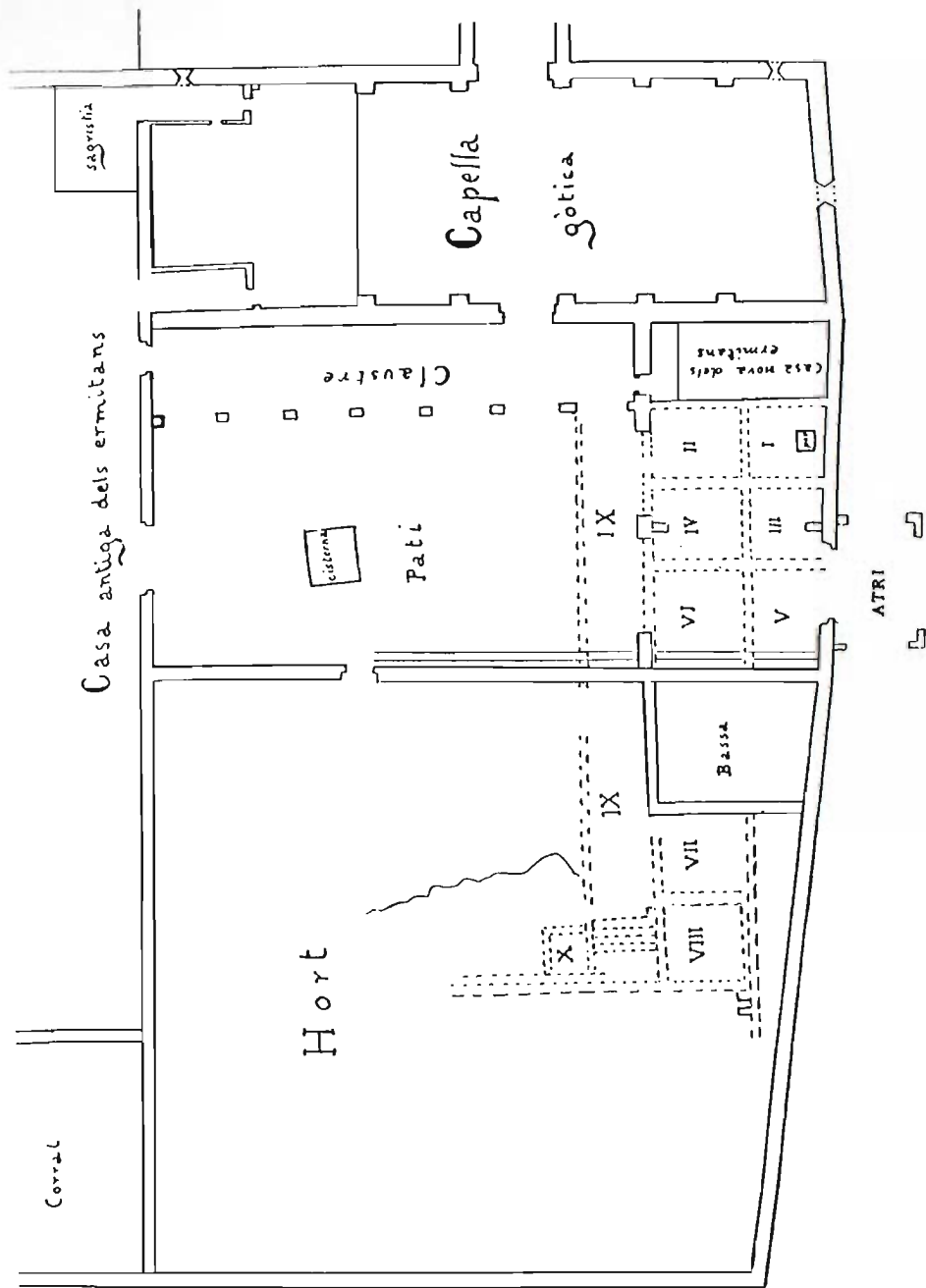
- REGISTRO, c. 1940. — *REGISTRO de entrada de objetos arqueológicos desde la publicación del Catálogo*, ms. obert per Angel del Arco i continuat, entre d'altres, per Samuel Ventura circa 1940 i ss.; Arxiu del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, fols. 83 v-84 r. (núms. d'inv. actual: 12.277 a 12.353).
- SÁNCHEZ-REAL, 1949. — SÁNCHEZ-REAL, «Publicaciones sobre Tarragona», dins el *Boletín Arqueológico* de Tarragona de 1949, pàgs. 221-23 (recensió del llibre Fort, 1947).
- SÁNCHEZ-REAL, 1951 a. — SÁNCHEZ-REAL, «Pequeña historia de los mosaicos de Pared Delgada», dins el *Diario Español* de Tarragona, núm. 3.974, 24 de juny de 1951, amb dues fotografies.
- SÁNCHEZ-REAL, 1951 b. — «Los mosaicos romanos de Pared Delgada», dins el *Boletín Arqueológico* de Tarragona d'abril-juny de 1951, pàgs. 108-09, amb 2 làms. amb quatre fotografies dels mosaics.
- SANTASUGSANA, 1936. — SANTASUGSANA, «El Teatre-Circ, museu», dins el diari reusenc *Les Circumstàncies*, núm. 50, 29 de febrer de 1936, plana primera.
- TODA, 1886. — TODA, «L'ermita de Paret d'Algada», dins el setmanari reusenc *La Veu del Camp*, núms. 38-39 (4 i 11 de juliol de 1866), pàgs. 337-38 i 347-350, amb la transcripció epigràfica de les lloses sepulcral de Parets-delgades.
- VENTURA, 1942. — VENTURA, «Musco Arqueológico de Tarragona. Memoria», dins les *Memorias de los Museos Arqueológicos Provinciales* corresponents a l'any 1941, Madrid, 1942, pàgs. 132-33, apartat 3r.
- VENTURA, 1950. — VENTURA, «Museo Arqueológico de Tarragona. II, Las marcas alfareras de la «terra sigillata» hallada en Tarragona», dins les *Memorias de los Museos Arqueológicos Provinciales* corresponents als anys 1948 i 1949, Madrid, 1950, esp. pàgs. 137-38 (fig. 49, 28) i 159 i 163 (fig. 60, 58).
- VILASECA, 1953. — VILASECA, S., «Selva del Campo (Tarragona). Pared Delgada», dins el *Noticiario Arqueológico Hispánico* corresponent a l'any 1952, Madrid, 1953, pàg. 231, núm. 438 (notícia datada el 1948).
- VILASECA, 1954. — VILASECA, L., «Baco en el Museo Municipal de Reus», dins la *Revista del Centro de Lectura de Reus*, època IV, núm. 20 (febrer de 1954), pàgs. 18-19, amb una fotografia.
- VILASECA, 1961. — [VILASECA, S.], «Nuevas aportaciones al Musco», dins *Reus, semanario de la ciudad*, núm. 462 (18 de febrer de 1961), pàg. 6.
- VILASECA/VILASECA, 1963. — VILASECA, S./VILASECA, L., *Museo Municipal de Reus. Guía*, Madrid, 1963, pàgs. 22-25.

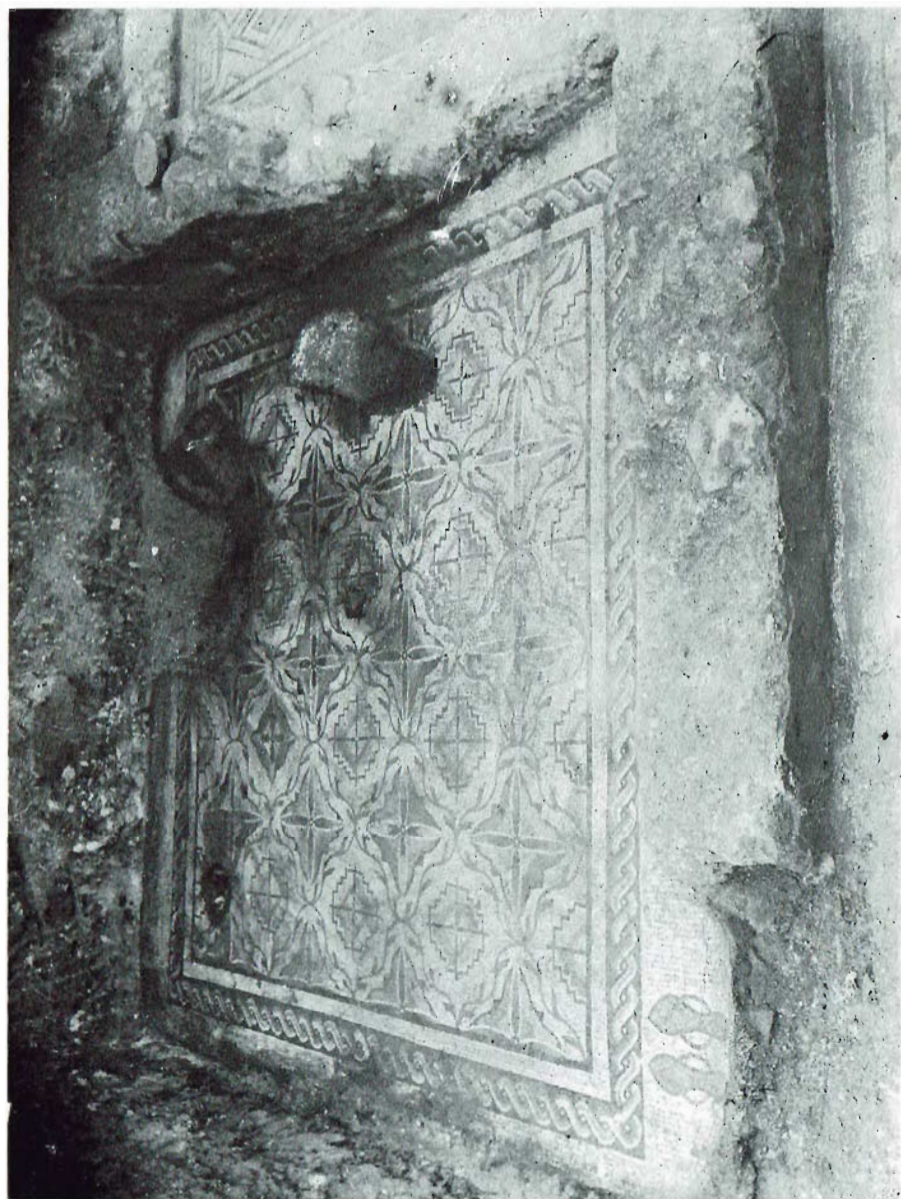

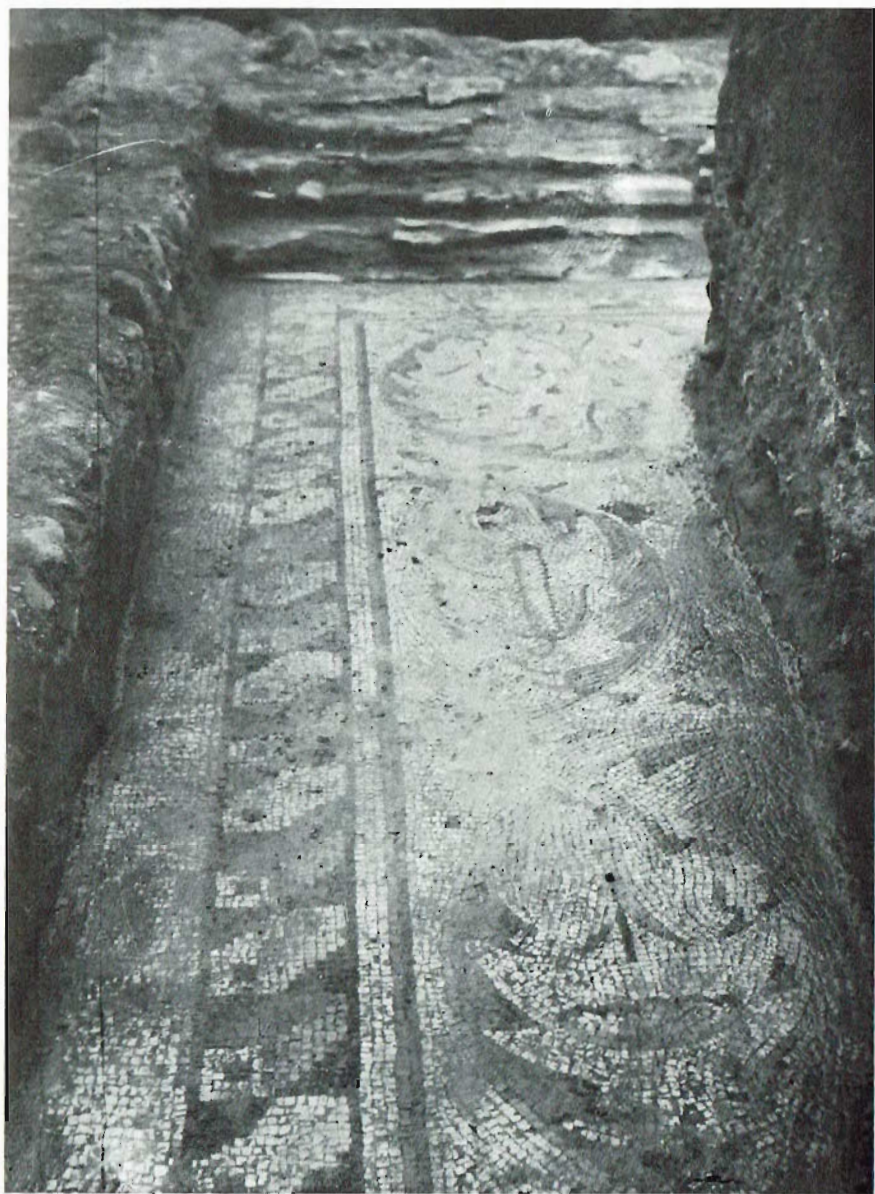
Tors de faune procedent del Vilar de la Font de l'Albelló (fot. de F. Fernández, clixé del Museu de Reus; núm. d'inv.: 3353).

Retrat femení procedent del Vilar de la Font de l'Albelló (fot. de F. Fernández, clixé del Museu de Reus; núm. d'inv.: 3354).

Mosaic número IX (corredor) i escales (clics de J. Guitert).

Els treballs de neteja en el jaciment de Parets-delgades. Els mosaics corresponen als números IV, V i VI dels croquis publicat per Guitert.